

Inspektion av Kriminalvården, häktet Ystad, den 3 september 2014

Inledning

På uppdrag av chefsJO Elisabet Fura genomförde JO:s NPM-enhet (national preventive mechanism) den 3 september 2014 en förannmäld inspektion av Kriminalvården, häktet Ystad.

Inspektionen är en del i fullgörandet av Sveriges åtagande enligt det frivilliga protokollet den 18 december 2002 till Förenta nationernas konvention mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Vid inspektionen deltog enhetschefen Gunilla Bergerén och föredraganden Karl Lorentzon (protokollförelare).

Parallellt med inspektionen av häktet Ystad genomfördes även på uppdrag av JO Cecilia Renfors en inspektion av Polismyndigheten i Skåne, Polisområde Skåne syd, arresten Ystad. Den 2 september 2014 genomfördes även en inspektion av Kriminalvården, häktet Trelleborg.

Inspektionens genomförande

Inspektionen inleddes med att verksamheten i häktet presenterades av klienthandläggaren Li Håkansson. Därefter visades häktets lokaler och samtal fördes med fyra intagna och med personal i häktet. En avslutande genomgång hölls med kriminalvårdschefen Anders Backman, kriminalvårdsinspektören Richard Boström, tf. kriminalvårdsinspektören Håkan Ehrnborn, vakthavande befälen Tony Frej och Sebastian Jönsson samt Li Håkansson.

I slutet av protokollet återfinns uttalanden av chefsJO med anledning av vad som har framkommit i samband inspektionen.

lakttagelser m.m. under inspektionen

Organisation m.m.

Häktet har 34 platser och är en filial till häktet Malmö. Verksamheten är samlokaliserad med anstalten Ystad. Häktesverksamheten har bedrivits i anstaltens lokaler sedan år 2009 och i häktet placeras enbart manliga intagna som inte har restriktioner.

Anstaltsbyggnaden uppfördes år 1985 och har därefter byggts ut vid två tillfällen (åren 1994 och 2003). Häktet är ett verksamhetsområde tillsammans med anstalterna Ystad och Ringsjön samt frivården Ystad. Samlokaliseringen med anstalten gör att vissa funktioner – som exempelvis inskrivning, avskildhetsavdelning, centralvakt och transporter – är gemensam.

Häktet tar företrädesvis emot intagna från övriga häkten i region Syd (Helsingborg, Karlskrona, Kristianstad och Malmö), men bristen på häktesplatser i södra Sverige har inneburit att häktet på senare tid även har tagit emot intagna från Göteborg. Under våren 2014 var det ett högt tryck på häktet, men under sommaren har antalet intagna minskat. I samband med inspektionen var drygt 20 intagna inskrivna i häktet. Häktesledningen räknar emellertid med att antalet intagna kommer att öka under hösten. Häktet har ungefär 350 inskrivningar per år. Häktet ska inte ta emot ungdomar, men i samband med ombyggnationen av häktet Malmö – som har en särskild ungdomsavdelning – har häktet tagit emot intagna under 21 år. Sedan maj 2014 har två ungdomar varit placerade i häktet Ystad.

Bemanning och bemötande

Dagtid (kl. 8.00–18.00) är sex kriminalvårdare schemalagda i häktet. Två av kriminalvårdarna ansvarar för avskildhetsavdelningen och inskrivningen. Från kl. 18.00 är det två kriminalvårdare i tjänst. Under dagtid finns två vakthavande befäl som ansvarar för både anstalten och häktet. Centralvakten och inpassering är bemannad av personal från anstalten.

Under helger är fem kriminalvårdare schemalagda i häktet. Fyra kriminalvårdare är i tjänst till och med kl. 9.45. Därefter är fem kriminalvårdare i tjänst till och med kl. 14.00. Mellan kl. 14.00–18.00 är fyra kriminalvårdare i tjänst. Efter kl. 18.00 är två kriminalvårdare i tjänst fram till kl. 19.00, då nattpersonal tar vid.

I samtal med personal framkom att den nuvarande bemanningen inte är tillräcklig och att det är vanligt att kriminalvårdare är tvungna att ensam förflytta intagna. Ensamarbetet är enligt personalen nödvändigt för att verksamheten inte ska ”stanna upp”. Enligt Kriminalvården ska det inte förekomma ensamarbete, men i samtal med personal framkom att de har fått nya riktlinjer. Instruktionen innebär att kriminalvårdarna i varje enskilt fall ska bedöma om det är lämpligt att han eller hon ensam förflyttar den intagne. Det kan enligt personalen leda till farliga situationer om de missbedömer en intagnes status eller saknar viktig information om den intagnes kriminella förflutna. Personalen beskrev personalsituationen under helgerna som mycket ansträngd.

I samtal med intagna uppgav de att personalen har ett bra och korrekt bemötande.

Inskrivning och information till intagna

I samband med inskrivningen får den intagne muntlig information om häktet och den verksamhet som bedrivs där. Vidare finns information om lokala ordningsregler på de intagnas bostadsrum. På bostadsrummen finns även en s.k. dagordning för häktet.

Vid samtal med intagna framkom i något fall att den intagne inte hade fått del av Kriminalvårdens informationsfolder ”Information till häktade”. Vidare framkom att de intagna hade fått möjlighet att ringa ankomstsamtal.

Bostadsrum och gemensamma utrymmen m.m.

Allmänt om bostadsrummen

Häktet består av fem avdelningar (EA, EB, EC, ED och KV). Avdelningarna EA-ED består av åtta platser medan avdelningen KV enbart har två platser. Rummen är av standardstorlek och är utrustade med toalett. Gemensamma duschar finns i varje korridoren. De intagna har möjlighet att låsa dörrarna till sina bostadsrum från insidan. Personalen har emellertid alltid möjlighet att låsa upp dörrarna. I samtal med intagna framförde de klagomål över att bostadsrummen inte är utrustade med radio.

Lokalernas skick

I samband med förevisningen av lokalerna noterades att de är mycket slitna. Varje avdelning har ett gemensamt utrymme bestående av bl.a. ett pentry och en TV-hörna. Pentryna är slitna och det gemensamma utrymmena upplevdes som sparsamt möblerade. Vidare har plastmattorna lossnat på fler ställen, bl.a. på avdelningen KV.

I samtal med såväl intagna som personal framfördes klagomål över den slitna inomhusmiljön och på dålig ventilation. Det uppgavs finnas problem med mögel på bl.a. KV-avdelningen. I duscharna på avdelningen EA noterades, i samband med förevisningen av lokalerna, en mycket kraftig doft av avlopp. En av de intagna uppgav att han till personal hade framfört klagomål över detta för cirka en månad sedan, men att inget hade gjorts för att åtgärda problemet.

Vid inspektionen inträffade även ett läckage på en av toaletterna på den administrativa avdelningen, vilket fick till följd att avloppsvatten rann ut i arbetsrum och anslutande korridor. Intagna framförde även klagomål över att kranvattnet var gulfärgat och luktade illa samma dag som inspektionen genomfördes.

Särskilt om KV-avdelningen

KV-avdelningen ligger avskild från de övriga avdelningar och personalen måste passera igenom två låsta dörrar för att komma dit. När lokalerna tidigare var anstalt, användes avdelningens två rum som sjukvårdsplatser. Därefter användes avdelningen av intagna som hade frigång. Idag används avdelningen för placering av intagna som av olika skäl inte bedöms kunna vistas i gemensamhet på de andra avdelningarna. Det kan exempelvis vara fråga om personer med gängtillhörighet eller som har gjort sig skyldiga till viss brottslighet. Platserna används regelmässigt. De intagna som placeras på avdelningen tillåts att vistas i gemensamhet med intagna från övriga avdelningar i samband med promenad och vid vistelse i tränings- samt verkstadslokalen.

De intagna placeras ut på en avdelning av häktets samordnare i samband med att denne tar emot ”bokningen” av häktesplatsen. I det läget har häktet begränsad kunskap om den intagne. Av den anledningen kan det finnas behov av att göra en ny bedömning i samband med inskrivningen. Detta för att undvika en olämplig klientkonstellation på KV-avdelningen.

Det gemensamma utrymmet på KV-avdelningen är kameraövervakat. Till skillnad från bostadsrummen på övriga avdelningar har de intagna på KV-avdelningen inte möjlighet att låsa dörren till bostadsrummet från insidan.

I samband med inspektionen var båda platserna på KV-avdelningen belagda. Vid samtal med en intagen framkom att bostadsrummen på avdelningen alltid är upplåsta under dagtid. Personalen kommer till avdelningen i samband med att de intagna ska transporteras till promenad m.m., matutdelning samt i samband med upp- och inlåsnings.

Övriga gemensamma utrymmen

Häktet har en träningslokal som är utrustad med löpband, motionscyklar, en styrke-träningsmaskin m.m. Vidare finns det ett rum utrustat med ett pingisbord och ett biljardbord. Häktet har ett bibliotek som är bemannat av en bibliotekarie från Ystad stadsbibliotek en dag i veckan. Intagna tillåts även låna böcker under andra tider.

I samtal med de intagna framkom klagomål över att utbudet av träningsmaskiner är alltför begränsat.

Möjlighet till daglig utomhusvistelse

Häktet har tillgång till två rastgårdar belägna i markplan. En större rastgård om cirka 20 gånger 20 meter är försedd med en volleybollplan. En mindre ”rastgård”, som i det närmaste kan beskrivas som inhägnad, används av avskildhetsplacerade intagna från såväl häktet som anstalten. Inhägnaden är cirka 15 kvadratmeter stor och utgör en del av den asfaltsplan som finns framför anstaltens ingång till inskrivningsavdelningen. Det innebär att alla intagna som ankommer eller lämnar anstalten och häktet måste passera igenom rastgården. Platsen gav ett sterilt intryck. Det noterades att båda rastgårdarna saknar regnskydd.

Isoleringsbrytande åtgärder

Häktet har en verkstadslokal där de intagna ges möjlighet att utföra enklare förpacknings- och monteringsarbeten. De intagna demonterar även uttjänta datorer för återvinning. Två intagna sköter tvätten åt såväl häktet som anstalten.

Enligt schemat för häktets verksamhet erbjuds två avdelningar åt gången under vardagarna strukturerad gemensamhet i verkstadslokalen (antingen kl. 8.40–11.30 eller kl. 13.35–16.15). De avdelningar som inte befinner sig i verkstadslokalen ges möjlighet till träning och utevistelse. En intagen som väljer att inte delta i den strukturerade verksamheten låses in på bostadsrummet. På vardagar sker upplåsning cirka kl. 8.10 och inlåsnings sker cirka kl. 17.30.

Under helger är upp- och inlåsningsstiderna desamma. De intagna erbjuds strukturerad gemenskap i form av vistelse i träningslokalen eller biljardrummet under en timme och en timmes utevistelse.

I samtal med intagna framkom att de var positiva till den relativa frihet som häktet kan erbjuda.

Kosthållning

Vardagar serveras de intagna mat vid tre tillfällen (frukost kl. 8.10, lunch kl. 11.30 och middag kl. 16.20). Måltiderna äts i gemenskap. Under helger servers mat vid två tillfällen. De intagna får en s.k. förstärkt frukost kl. 9.15. Därefter serveras middag kl. 14.15. De intagna ges möjlighet att ta in bröd och frukt på sina bostadsrum för kvällsmål efter inlåsnings.

I samtal med de intagna framhöll de att kvalitén på maten var bra. Samtliga upplevde måltiderna på helgerna som ”konstiga” och att den förstärkta frukosten inte var tillräcklig för att ersätta lunchen. Vidare framhöll några intagna att utbudet i häktets kiosk är allt för begränsat.

Kontakt med omvärlden

Häktet har tillgång till två besöksrum. Häktet besöks regelbundet av präst från svenska kyrkan, pastor och imam.

Tvångsåtgärder

Häktet och anstaltens isoleringsavdelning består av tre rum. Två av rummen är s.k. kalceller medan det tredje rummet är utrustat med en bältessäng. I samtal med personal framkom att bältessängen används ytterst sällan. Varje rum är försett med två dörrar, varav den inre är en plexiglasdörr.

Samtliga tre avskildhetsrum är kameraövervakade och kamerorna är påslagna hela tiden. Övervakningen sker från centralvakten. Bilderna från de tre övervakningskamerorna visas på en multiskärm, där bilderna från flera övervakningskameror visas samtidigt i mindre rutor. Övervakningskamerorna i avskildhetsrummen har inte automatisk inspelning, utan för att så ska ske krävs att operatören aktivt väljer att spela in.

Kamerorna används inte vid s.k. ständig tillsyn, utan sådan genomförs genom att den intagne övervakas av personal genom plexiglasdörren. Rummen har en gemensam toalett belägen i direkt anslutning till rummen. Det innebär att den personal som genomför en ständig tillsyn, måste befinna sig inne i bostadsrummet tillsammans med den intagne om toaletten ska användas av en annan intagen. I samtal med personal framkom att klädbyten för personer som placerats i avskildhet sker i inskrivningsavdelningen, som inte är kameraövervakad.

Hot och våld förekommer bara i undantagsfall i häktet. Personalen jobbar nära de intagna och i samtal med personalen framkom att de har bra metoder för att kunna lösa konflikter genom samtal.

I samband med inspektionen hämtade JO:s medarbetare in en kopia av lokala ordningsregler, ”dagordning” för häktet och beläggningsstatistik, se aktbil. 2–5.

Avslutande genomgång

JO:s medarbetare redogjorde för sina iakttagelser i samband med inspektionen. Häktesledning uppgav bl.a. följande.

Det är uppenbart att häktesverksamheten i Ystad kommer att behövas även efter årsskiftet. Fastighetsägaren har vid kontroller konstaterat att ventilationen är fullgod. Det pågår en renovering av en del av anstaltens lokaler. Bristen på häktesplatser i södra Sverige har gjort att det inte har varit möjligt att stänga ner platser i häktet Ystad för att kunna genomföra en välbehövlig renovering. Häktet Göteborg har öppnat ett antal nya platser och renoveringen av häktet Malmö kommer att vara färdig i januari 2015. Det ökade antalet platser skulle kunna innebära att det finns en möjlighet att renovera delar av häktet Ystads lokaler under våren 2015, innan anstalten Kirseberg stänger för renovering. Något beslut om renovering har ännu inte fattats.

Beslutet att ta bort klockradioapparaterna har skett som ett led i att i bostadsrummen minska antalet utrustningsdetaljer med sladdar och på så sätt försöka motverka självskadandehandlingar. Tv-apparaterna i bostadsrummen är utrustade med radiokanaler, väckningsfunktion och klocka. Tv:n måste vara påslagen för att klockan m.m. ska fungera. Häktet har gjort bedömningen att den nuvarande lösningen uppfyller Kriminalvårdens föreskrifter om utrustning av bostadsrum i häkte (se 1 kap. 17 § första stycket Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd [KVFS 2011:2] om häkte).

Utgångspunkten är att farligt ensamarbete inte ska förekomma och av den anledningen ska det enligt huvudregeln alltid vara två personal närvarande när intagna slussas mellan verksamheter. Personalen kan emellertid göra en självständig bedömning att det är ”okej” att ensam slussa en intagen.

Det är helgbemanningen i anstaltens kök som styr mattiderna. Utbudet i kioskverksamheten styrs av Kriminalvårdens riktlinjer.

Kamerorna i avskildhetsrummen utgör ett komplement till övriga former av tillsyn. Skärmen där övervakningsfilmerna visas är belägen bakom den person som sitter i centralvakten och det är alltså inte någon i personalen som ständigt tittar på skärmen. Det pågår en ”säkerhetsupphandling” som innebär att i framtiden ska kamerorna inte vara igång hela tiden, utan bara aktiveras vid behov.

Inspektionen avslutades.

Vid protokollet

Karl Lorentzon

Justeras den 18 november 2014

Gunilla Bergerén

I samband med inspektionen framkom det uppgifter angående behandlingen av en intagen i anstalten Ystad. Efter att inspektionen hade avslutats inhämtades vissa handlingar beträffande den intagna, se aktbil. 6–12.

Uttalanden

Jag har tagit del av protokollet. Med anledning av vad som har framkommit vill jag framhålla följande.

Häktesverksamheten bedrivs i en miljö som har ett stort behov av renovering. Trots att det för närvarande finns ett stort behov av häktesplatser i södra Sverige måste det emellertid kunna ställas krav på de lokaler som används. Jag anser inte att det är en godtagbar miljö som beskrivs i protokollet. Av den anledningen förutsätter jag att Kriminalvården omedelbart vidtar åtgärder för att komma till rätta med de sanitära problem och det eftersatta underhåll som beskrivs.

Vid inspektionen framkom att häktets båda rastgårdar saknar regnskydd. CPT (European Committee for the Protection of Torture) har i samband med ett av sina besök i Sverige rekommenderat rättspsykiatrien vid Huddinge sjukhus att förse rastgårdarna med skydd mot stränga väderförhållanden (se CPT/Inf [2009] 34). Även JO Lilian Wiklund har i samband med en inspektion av Rättsmedicinalverket, Rättspsykiatriska utredningsavdelningen, framhållit behov av rastgårdar förses med regnskydd (se JO:s protokoll i dnr 5229-2013). Av den anledningen vill jag uppmana Kriminalvården att vidta åtgärder för att se till så att rastgårdarna förses med regnskydd.

Den plats där intagna som placerats i avskildhet erbjuds utomhusvistelse är mindre lämpad för sitt ändamål. Som redovisats tidigare i protokollet utgörs rastgården av en del av asfaltsplanen utanför den ingång där transporter av intagna ankommer till häktet och anstalten. Det innebär att rastgården inte kan användas i samband med transporter till och från anstalten samt häktet. Detta i förening med att rastgården upplevs som steril gör att lösningen framstår som provisorisk. Kriminalvården bör överväga att inrätta en mer ändamålsenlig rastgård.

I fråga om den s.k. KV-avdelningen kan konstateras att den regelmässigt är belagd med intagna. Denna del av lokalerna är särskilt slitna, och avdelningens helt avskilda placering riskerar att medföra att de intagna som placeras där blir mer isolerade än övriga intagna. Avdelningens placering gör även att det tar längre tid för personalen att ingripa exempelvis i samband med en våldsincident. Jag noterar i sammanhanget att de intagna inte har möjligt att låsa om sig på sina bostadsrum

och på så sätt sätta sig i säkerhet i händelse av hot eller våld. De brister som jag nu pekat på gör, enligt min uppfattning, att avdelningen endast bör användas om övriga avdelningar är fullbelagda.

Det har framkommit att bostadsrummen på avskildhetsavdelningen är ständigt kameraövervakade. Även om övervakningen i normalfallet inte är förenad med inspelning, är det fråga om en integritetskränkande åtgärd. Av den anledningen måste ett användande av kameran föregås av en avvägning, där häktet ställer behovet av kameraövervakning mot den integritetskränkning som åtgärden innebär för den intagne (jfr 1 kap. 6 § andra stycket häkteslagen [2010:611]). Det kan exempelvis finnas skäl att använda kameran för att trygga säkerheten för såväl den intagne som för personal i situationer där den intagne är orolig, utan att för den skulle uppvisa att självskadande beteende (se JO:s beslut den 17 december 2003 i dnr 2286-2002). Emellertid bör det inte förekomma att intagna slentrianmässigt kameraövervakas på det sätt som nu sker. Jag noterar att häktet har påbörjat införskaffandet av ny teknik som kommer att innebära att det i framtiden är möjligt att stänga av övervakningskamerorna. Fram till dess att den nya tekniken är på plats, bör häktet överväga att täcka över kamerorna i de fall där bedömningen görs att övervakningsåtgärden inte är nödvändig. Om häktet gör bedömningen att kameraövervakning ska ske, bör detta antecknas i avskildhetsbeslutet (se JO:s beslut den 8 mars 2012 i dnr 3978-2010 och protokollet från JO:s inspektion av anstalten Mariefred, dnr 6653-2013).

Med dessa uttalanden avslutas ärendet.

Elisabet Fura